

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

Evropa pro moderní ochranu krajiny a půdy

O čem jsou evropské strategie Od zemědělce ke spotřebiteli a Strategie pro biologickou rozmanitost do roku 2030?

Na konci května zahýbaly evropskou i národní politikou návrhy dvou strategií, které vydala Evropská komise jako součást *Zelené dohody pro Evropu* – svých programových priorit pro přeměnu evropského hospodářství směrem k udržitelnosti. Tyto dokumenty, *Strategie od zemědělce ke spotřebiteli pro spravedlivé, zdravé a ekologické potravinové systémy* [1] a *Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030* [2], se společně zaměřují na budoucnost evropského zemědělství, lesů i celé krajiny.

Obě strategie přináší konkrétní cíle, které mají být do roku 2030 dosažené. Nyní je ovšem třeba dojít k tomu, aby se tyto cíle skutečně promítly do praxe a nezůstaly jen na papíře. Například současná strategie pro biodiverzitu do roku 2020 totiž zcela selhala ve svém hlavním cíli zastavit ztrátu biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb.

Evropská i česká krajina čelí podobným výzvám - stále intenzivnější dopady klimatické změny, sucha střídající se s povodněmi, usychání smrkových a borových lesů, pokles biologické rozmanitosti, ztráta tisíce let vznikající půdy či její schopnosti zadržet vodu. Je očividné, že bez výrazné proměny hospodaření je ohrožena nejen příroda, ale i dlouhodobá ekonomická udržitelnost našeho zemědělství, lesnictví a dalších na ně navázaných sektorů. Zemědělci i lesníci proto potřebují výraznou podporu k přechodu na udržitelné hospodaření.

Zemědělství

Strategie obsahují tři zásadní cíle, které mohou českému zemědělství při koordinaci a spolupráci s ostatními evropskými zeměmi ukázat trvale udržitelnou a stabilní cestu.

Nejméně 10 % zemědělské plochy na velmi rozmanité krajinné prvky

Cíl vyčlenit 10 % zemědělské půdy pro meze, remízky, aleje a další přírodní prvky je zcela zásadní pro obnovu biologické rozmanitosti i schopnosti krajiny zadržet vodu či omezení eroze.

Česko s největšími lány polí v Evropské unii potřebuje, aby byl cíl užítý na úrovni jednotlivých farem: nesmí se stát, že se 10 % prvků koncentruje do podhorských oblastí, v nichž struktura krajiny není kritická a neudržitelná praxe v nížinách zůstane beze změny.

Podobně je potřeba zajistit, aby cíl vedl ke tvorbě a obnově stabilních krajinných prvků a nebyl naplněn jen „měkkými“ opatřeními, jako jsou úhory či biopásy. V návaznosti na to je pochybné, zda do plnění tohoto cíle vůbec mají být zařazeny plodiny vázající dusík či meziplodiny, u nichž není zřejmý přínos pro biologickou rozmanitost.

Nejméně 25 % zemědělské půdy je využíváno v rámci správy ekologického zemědělství a výrazně se zvyšuje využívání agroekologických postupů

Ekologické zemědělství u nás tvoří 14 % plochy zemědělské půdy. Neplníme tak své vlastní cíle [3], navíc jde z většiny o pastviny. Vláda ČR by proto měla podpořit rozvoj ekologického zemědělství zejména na orné půdě, které k cíli nyní přispívá jen 2 % [4], ale také rozvoj ekologického zpracovatelského a distribučního řetězce.

Chybí také dostatečná podpora vědy a výzkumu v oblasti k přírodě šetrných postupů v ochraně rostlin a nabídka vzdělávání pro zájemce o ekologické hospodaření. Vláda by měla také podpořit v přechodu k ekologickému zemědělství velké podniky, kterým v tom dnes brání zejména hrozba dočasného výpadku zisku a dosavadní nutnost přejít do režimu ekologického zemědělství rovnou s celým podnikem. Zároveň je potřeba zajistit, aby se i zbytek zemědělské praxe přibližoval přírodě blízkým postupům.

Ztráty živin z hnojiv jsou sníženy o 50 %, což vede ke snížení používání hnojiv o nejméně 20 %. Používání chemických pesticidů a na ně vázané riziko je sníženo o 50 %

Umělá hnojiva a pesticidy vedou k poklesu úrodnosti půdy, podporují erozi a snižují schopnost půdy zadržovat vodu. Pokles početnosti hmyzu a zejména volně žijících opylovačů v základu ohrožuje naši schopnost produkovat potraviny. Česká republika patří na vrchol žebříčku spotřeby umělých hnojiv v Evropské unii. Zároveň nejsou známé veškeré zdravotní dopady reziduí pesticidů [5], které dnes nalézáme téměř všude.

Snižovat spotřebu umělých hnojiv i pesticidů je tak třeba kvůli jejich známým dopadům i z důvodu předběžné opatrnosti, naopak do půdy je potřeba vracet organickou hmotu a obnovit život v půdě tak, aby byla schopna zadržovat vodu a fungovala jako skutečně podpůrný ekosystém, ne jako pouhý držák na rostliny.

Ochrana biologické rozmanitosti

Obě strategie se zároveň zaměřují na urgentní problém vymírání živočišných i rostlinných druhů a zachování pestrosti života. Stanovují kvůli tomu především tři následující cíle.

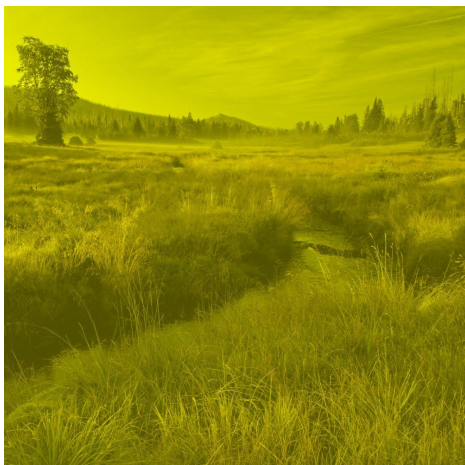
Právně chránit nejméně 30 % krajiny

Základem soudržné sítě chráněných území budou lokality zařazené do sítě Natura 2000 a další současná chráněná území, která budou vhodně doplněna a rozšířena. Ke skutečně soudržné a odolné transevropské síti přírody bude zásadní vytvořit ekologické koridory s cílem zabránit genetické izolaci, umožnit migraci druhů a zachovat a podpořit zdravé ekosystémy. Členské státy budou muset do konce roku 2023 prokázat významný pokrok ve vyhlášení nových chráněných území a začleňování ekologických koridorů.

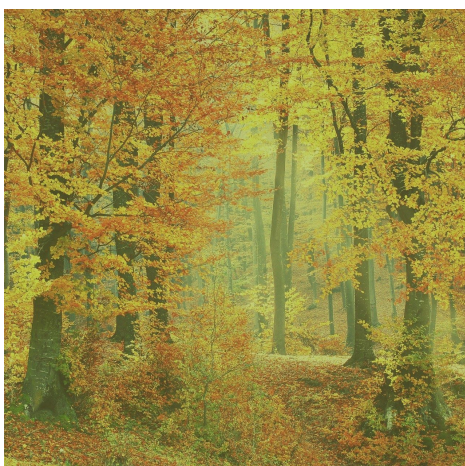
Přínosy současné sítě Natura 2000 se odhadují na 200 až 300 miliard EUR ročně. [6] Očekává se, že investiční potřeby sítě podpoří až 500 000 dalších pracovních míst. [7]

V České republice je formálně chráněno 22 % české krajiny. Většina plochy chráněných území ovšem spadá do režimu chráněných krajinných oblastí, kde je způsob hospodářského využití krajiny jen minimálně upraven. Rozšíření chráněných území na 30 % krajiny přispěje k naplnění cílů ochrany biologické rozmanitosti jen pokud dojde ke zpřísnění pravidel a zkvalitnění péče o chráněná území.

Přísně chránit alespoň jednu třetinu chráněných území

Třetina chráněných území, tedy 10 % území EU, by měla být v režimu přísné ochrany. Přísná ochrana neznamena, že území bude nepřístupné lidem, ale že lidské zásahy nebudou podstatně narušovat přírodní procesy a budou respektovat ekologické nároky daných oblastí. Dnes jsou v EU přísně chráněna pouze 3 % půdy a méně než 1 % mořských oblastí. V České republice zaujímají území ponechaná samovolnému vývoji pouze 0,3 % krajiny. Přitom podle výzkumu týmu Fakulty sociálních studií brněnské Masarykovy univerzity potřebu chránit divokou přírodu vnímá 71 % obyvatel. Průměrně by si lidé v ČR přáli mít divokou přírodu na 13 % rozlohy republiky. [8] Chráněná území nicméně samy o sobě biologickou rozmanitost nechrání. Především jsou nutné zásadní změny hospodaření v zemědělské krajině i v lesích mimo chráněná území.

Plán na obnovu přírody

Strategie chtějí proto vrátit biologickou rozmanitost a odolnost přírody do veškeré krajiny a ekosystémů. Za účelem jejich naplnění tohoto plánu posílí Evropská komise právní rámec EU pro obnovu přírody. V roce 2021 předloží návrh právně závazných cílů EU v oblasti obnovy přírody.

Vedle již výše zmíněných si strategie berou za cíl:

- zastavit úbytek opylovačů;
- přijmout udržitelné (agroekologické a další) postupy hospodaření s půdou v rámci Společné zemědělské politiky;
- zavádět přírodě blízké lesní hospodaření;
- obnovit nejméně 25 000 km toků na volně tekoucí řeky, a to zejména odstraněním zastaralých překážek a prostřednictvím obnovy záplavových území;
- postupně do roku 2030 ukončit používání biopaliv s vysokým nepřímým rizikem změny ve využívání půdy;
- minimalizovat používání stromů, potravin a krmiv pro výrobu energie;
- řešit problém invazních druhů;
- vysadit tři miliardy stromů zejména ve městech a krajinných prvcích;
- aby města nad 20 000 obyvatel měla ambiciózní plány pro městskou zeleň a nepoužívali v ní pesticidy.

Co dělat teď?

Většina evropských států vidí v transformaci po koronavirové krizi příležitost, jak ekonomiku a společnost v duchu *Zelené dohody Evropské unie* posunout do udržitelné podoby. Pro průmyslové zemědělství bude naplnění cílů těchto strategií znamenat významnou změnu, která jim ovšem může v dlouhodobém horizontu zajistit finanční přežití.

Je-li obnova české krajiny a úsilí proti suchu myšleno vážně, musí se cíle stanovené evropskými strategiemi přímo promítnout do zadání konkrétních opatření v českém zemědělském dotačním systému či do změn legislativy. A to především v sedmi následujících bodech:

1. Zcela klíčové jsou Ministerstvem zemědělství připravované Strategický plán Společné zemědělské politiky [9] i následná opatření.
2. Je zapotřebí financovat revitalizace toků řek, zajistit rušení či úpravy nevhodných meliorací a nepodporovat další projekty, které odvádějí nedostatkovou vodu z krajiny.
3. V následujících letech výrazně podpořit ekologičtější formy zemědělství a programy, které navracejí zeleň do krajiny a organickou hmotu do půdy. Zároveň je zapotřebí nejen kvůli opylovačům snižovat používání všech rizikových pesticidů a umělých hnojiv.
4. Je potřeba zajistit také zpřísnění právní i praktické ochrany přírody v chráněných územích a zajistit vyhlášení územích nových (např. NP Křivoklátsko, CHKO v oblasti soutoku Moravy a Dyje, CHKO Krušné hory, ad.) včetně několika dalších území ponechaných samovolnému vývoji.
5. Je potřeba zajistit přírodě blízké hospodaření v lesích a vhodnou obnovu lesů na kalamitních holinách, a to za využití přirozeného zmlazení a přípravných dřevin tak, aby budoucí lesy byly pestré a odolné.
6. K tomu je potřeba upravit dotační tituly a dočasně i vyhlášky k lesnímu zákonu, než bude následně připraven lesní zákon nový. Lesy v majetku státu by měly garantovat šetrné hospodaření certifikací FSC.
7. Do lesů je také potřeba navrátit rovnováhu mezi početností spárkaté zvěře a stavem lesů - dokončit novelizaci zákona o myslivosti a připravit zákon zcela nový, v souladu s moderní myslivostí a respektem k vlastnickým právům.

Poznámky

[1] Evropská komise. (2020) *Strategie od zemědělců ke spotřebitelům pro spravedlivé, zdravé a ekologické potravinové systémy*. Dostupné na: <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/szp-pro-obdobi-2021-2027/strategie-od-zemedelce-ke-spotrebiteli.html>

[2] Evropská komise. (2020) *Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030*. Dostupné na: <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/szp-pro-obdobi-2021-2027/strategie-eu-v-oblasti-biologicke.html>

[3] Podíl 15 % zemědělské půdy v režimu ekologického zemědělství v České republice do roku 2015, odložený do roku 2020, který opět nejspíš nesplní.

[4] 3. nejhorší poměr v EU. Průměrně je v EU 44 % z ploch v režimu ekologického zemědělství na orné půdě, zatímco v České republice je to jen 15 %.

[5] Zejména takzvaných pesticidových koktejlů, kdy se množství jednotlivých pesticidů může nacházet v zákonných normách, nicméně nejsou zkoumány dopady kombinace pesticidů na lidské zdraví.

[6] Institute for European Environmental Policy. (2017) *Natura 2000 and Jobs*. Dostupné na: <https://ieep.eu/publications/natura-2000-and-jobs-scoping-the-evidence>

[7] Evropská komise. (2016). *Fitness Check of the EU Nature Legislation*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/docs/nature_fitness_check.pdf

[8] Krajhanzl, J. et al. (2018). *Vztah české veřejnosti k přírodě a životnímu prostředí: Reprezentativní studie veřejného mínění* (První vydání.). Brno: Masarykova univerzita.

[9] O zahrnutí evropských i národních cílů a také o větší zapojení veřejnosti a transparentnost přípravy požádaly ministra Tomana expertní organizace v Otevřeném dopisu dostupném na: <https://hnutiduha.cz/aktualne/expertni-organizace-vyzyvaji-ministra-tomana-aby-zajistil-zdravou-krajinu-diky-vyrazne> Nedávná Zvláštní zpráva Evropského účetního dvora *Biologická rozmanitost v zemědělství: přínos SZP úbytek nezastavil* zároveň dokládá, že současná Společná zemědělská politika biodiverzitě neprospívá (dostupné na <https://www.eca.europa.eu/CS/Pages/NewsItem.aspx?nid=13847>).

Za Hnutí DUHA, srpen 2020
Martin Rexa, Jaromír Bláha a Jan Skalík